

УДК 343.34

К. В. Поп,
аспірант кафедри кримінального
права Юридичного інституту ДВНЗ
«Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

УСТАНОВЛЕНИЙ ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ЗАКОННОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

У статті звертається увага на необхідність проведення детального аналізу встановленого порядку здійснення законної професійної діяльності журналістів як об'єкта кримінально-правової охорони. Із цією метою визначено межі законності журналістської діяльності та ознаки професійної діяльності представників засобів масової інформації.

Ключові слова: об'єкт злочину, законність, професійність, законна професійна діяльність журналістів.

Питання захисту законної професійної діяльності журналістів в Україні продовжує й надалі залишатися резонансним з огляду на особливості кримінально-правового забезпечення свободи слова та діяльності ЗМІ в Україні. На цей момент перешкоджання законній професійній діяльності працівників ЗМІ виступає однією з головних перепон у сфері забезпечення і вільної реалізації ними своїх професійних повноважень. У вітчизняному законодавстві встановлений порядок здійснення законної професійної діяльності журналістів поставлено під кримінально-правову охорону. Однак єдиного підходу для визначення понять законності та професійності діяльності журналістів не існує, вони піддаються різному трактуванню. Неправильне ж їх тлумачення призводить до виникнення суттєвих труднощів у правозастосовній діяльності.

Наукову базу цього дослідження складають роботи вчених, присвячені визначенню поняття законної професійної діяльності та встановленого порядку її здійснення як об'єкта кримінально-правової охорони. Різні аспекти цієї проблематики проаналізовані у працях Є. О. Письменського,

В. В. Шаблистого, В. І. Павликівського, П. П. Андрушко, Р. В. Вереші,
І. Б. Медицького, М. І Мельника.

Метою цієї статті є визначення встановленого законом порядку здійснення законної професійної журналістської діяльності як об'єкта кримінально-правової охорони.

Установлений порядок здійснення законної професійної діяльності журналіста забезпечує конституційне право громадян на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, необхідну їм для реалізації своїх прав, свобод та законних інтересів¹. Посягання на законну професійну діяльність журналістів порушують основоположні принципи інформаційних відносин: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свободу обміну нею; об'єктивність інформації; точність, законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Цілком зрозуміло, що законна діяльність журналістів потребує належної правової охорони, зокрема й за допомогою використання засобів кримінального права.

Водночас сказане не може стосуватись журналістської діяльності, яка провадиться всупереч законодавчим вимогам, виходячи за межі наданих журналістам прав і з порушенням покладених на них обов'язків. Відповідні діяння так само потребують кримінально-правового реагування, адже в результаті їх учинення зазвичай порушуються ключові права і свободи людини, завдається істотна шкода інформаційній безпеці держави та ін.²

Професійну діяльність журналіста слід вважати законною, коли вона відбувається відповідно до нормативно-правових положень, визначених

¹ Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів) : Закон України від 4 лютого 2016 р. № 1630-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53168. – Заголовок з екрану.

² Письменський Є. О. Злочини у сфері професійної діяльності журналістів у контексті забезпечення потреб українського суспільства на сучасному етапі його розвитку / Є. О. Письменський // Вісн. кримінолог. асоц. України. – 2016. – № 1 (12). – С. 91.

Конституцією України, законами України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ, «Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р. № 74/95-ВР, «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ, «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ, «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ, іншими законодавчими актами України, ратифікованими нею міжнародними договорами у сфері свободи слова та інформації³.

Професійну діяльність журналіста у загальному вигляді можна окреслити як реалізацію прав та дотримання обов'язків. Так, права й обов'язки журналіста друкованого ЗМІ передбачені ст. 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р. № 2782-ХІІ; права і обов'язки телерадіожурналіста – у ст. ст. 58, 60 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ; а щодо журналістів інформаційних агентств, відповідно до вимог ст. 21 Закону України «Про інформаційні агентства», вони мають права та виконують обов'язки, визначені чинним законодавством про пресу, телебачення і радіомовлення. При цьому обсяг прав та перелік обов'язків абсолютно не залежить від того, яке місце в інформаційному просторі посідає газета, телеканал чи агентство, яка їх аудиторія, тираж, сфера розповсюдження чи залежно від інших подібних чинників. До речі, перелік прав журналіста у відповідному законодавстві не є вичерпним, що передбачає реалізацію журналістами й інших, не зазначених у законах прав, які прямо не суперечать їм⁴.

У Кримінальному кодексі України у примітці до ст. 345¹ наведено визначення професійної діяльності журналіста (правда, без вказівки на її

³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Черня. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – С. 796.

⁴ Костенко Л. Кримінальна відповідальність за перешкоджання журналістській діяльності [Електронний ресурс] / Л. Костенко // Юрид. журнал. – 2008. – Вип. 12 – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3078>. – Заголовок з екрану.

законність) як систематичної діяльності особи, пов'язаної із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані ЗМІ, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет⁵.

Такий підхід у цілому узгоджується з нормативними положеннями, які регулюють сферу інформаційних відносин, і може бути використаний для потреб класифікації злочинів, які вчиняються журналістами у процесі професійної діяльності⁶.

Розглянемо детальніше законодавчо закріплені межі повноважень журналіста, а саме його права та можливості. Законом України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР визначено, що «журналіст – це творчий працівник, який професійно збирає, одержує, створює і займається підготовкою інформації для засобів масової інформації, виконує редакційно-посадові службові обов'язки в засобі масової інформації (у штаті або на позаштатних засадах) відповідно до професійних назв посад (роботи) журналіста, які зазначаються в державному класифікаторі професій України»⁷.

Журналістська діяльність складається із двох типів дій: тих, які пов'язані з одержанням інформації (а також її окремими проявами у виді збирання та створення), і тих, що пов'язані з використанням інформації (зокрема, її поширенням та зберіганням). Журналіст має право одержувати та використовувати інформацію в будь-який спосіб, за винятком тих, які

⁵ Вереша Р. В. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (Коментар до статті 171 КК України) / Р. В. Вереша // Часопис Академії адвокатури України – 2008. – Вип. 1(1). – С. 30.

⁶ Письменський Є. О. Злочини у сфері професійної діяльності журналістів: поняття та класифікація / Є. О. Письменський // Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. 13 лист. 2015 р. – Одеса : ОДУВС, 2015. – С. 142–143.

⁷ Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів) : Закон України від 4 лютого 2016 р. № 1630-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53168. – Заголовок з екрану.

заборонені законом та (або) суперечать етичним засадам його діяльності. Деякі способи отримання й поширення інформації через притаманний їм високий рівень суспільної небезпечності можуть бути підставою для кримінальної відповідальності⁸.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про інформацію» правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації є одним із принципів інформаційних відносин. Правовій охороні цілком слушно підлягає лише така журналістська діяльність, яка здійснюється відповідно до законодавчо встановлених вимог. Водночас незаконна професійна діяльність журналістів є неприпустимою та залежно від виду порушення потребує належного реагування як у моральній площині, так і правовій (у межах реалізації всіх видів юридичної відповідальності, включаючи кримінальну).

Відповідно до ст. 24 вказаного Закону забороняється цензура, тобто будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, яка передбачає узгодження інформації про її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню або поширенню інформації. Ця заборона не поширюється на випадки, коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації.

Також забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єктів

⁸ Письменський Є. О. Злочини у сфері професійної діяльності журналістів: поняття та класифікація. – С. 142–143.

владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом⁹.

Журналіст може здійснювати професійну діяльність, перебуваючи у трудових або цивільних правовідносинах із редакцією друкованого засобу масової інформації, телерадіоорганізацією, інформаційним агентством (далі – редакція) або діючи за її дорученням чи самостійно. Невипадково В. В. Шаблистий з цього приводу зазначає, що будь-яка професія є законною по факту, тобто професійно займатися певною діяльністю або бути професіоналом можна тільки тоді, коли обрана професія внесена до відповідного класифікатора професій. Особливо це стосується тих видів діяльності, що потребують спеціального кримінально-правового забезпечення, – вищі посадові особи держави, представники судових та правоохоронних органів, правозахисних організацій, журналісти та ін. Твердження, що їх професійна діяльність є законною, передбачає, у свою чергу, й наявність «незаконної професійної діяльності». Останнє словосполучення є нікчемним в аспекті юридичного значення – воно просто не може вживатися при позначенні такого виду діяльності¹⁰.

Законодавець у ст. 171 КК України закріпив відповідальність за перешкоджання саме законній професійній діяльності журналістів. Законною є така діяльність журналістів, що спрямована на реалізацію ними своїх повноважень в інформаційній сфері і здійснюється засобами та у порядку, передбаченому законом. Відповідно перешкоджання незаконній журналістській діяльності (наприклад, закликам журналіста до захоплення влади) складу злочину не утворює¹¹.

⁹ Правові засади діяльності журналістів в Україні : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 4 жовт. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0062323-11>. – Заголовок з екрану.

¹⁰ Шаблистий В. В. Законна професійна діяльність журналіста як «новий об'єкт кримінально-правової охорони» / В. В. Шаблистий // Вісн. Кримінолог. асоц. України. – 2015. – № 2 (13) – С. 83.

¹¹ Костенко Л. Кримінальна відповідальність за перешкоджання журналістській діяльності [Електронний ресурс] / Л. Костенко // Юрид. журнал. – 2008. – Вип. 12 – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3078>. – Заголовок з екрану.

Визначення порядку здійснення законної професійної журналістської діяльності як об'єкта кримінально-правової охорони здійснюється відповідно до законодавчо встановлених вимог, при цьому фундаментальне значення має встановлення меж законності журналістської діяльності. Не менш важливим для кримінально-правового забезпечення діяльності ЗМІ є визначення регламентованих законом прав та обов'язків представників засобів масової інформації як учасників інформаційних відносин із метою встановлення рівня відповідності їх діяльності критерію професійності.

Список використаних джерел

1. Вереша Р. В. Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (Коментар до статті 171 КК України) / Р. В. Вереша // Часопис Академії адвокатури України – 2008. – Вип. 1(1). – С. 29–31.

2. Костенко Л. Кримінальна відповідальність за перешкоджання журналістській діяльності [Електронний ресурс] / Л. Костенко // Юрид. журнал. – 2008. – Вип. 12 – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3078>. – Заголовок з екрану.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

4. Письменський Є. О. Злочини у сфері професійної діяльності журналістів у контексті забезпечення потреб українського суспільства на сучасному етапі його розвитку / Є. О. Письменський // Вісн. кримінолог. асом. України. – 2016. – №1 (12). – С. 90–103.

5. Правові засади діяльності журналістів в Україні: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 4 жовт. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0062323-11>. – Заголовок з екрану.

6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів) : Закон України від 4 лютого 2016 р. № 1630-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53168. – Заголовок з екрану.

7. Письменський Є. О. Злочини у сфері професійної діяльності журналістів: поняття та класифікація / Є. О. Письменський // Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. 13 листоп. 2015 р. – Одеса : ОДУВС, 2015. – С. 142–143.

8. Шаблистий В. В. Законна професійна діяльність журналіста як «новий об'єкт кримінально-правової охорони» / В. В. Шаблистий // Вісн. Кримінолог. асоц. України. – 2015. – № 2 (13) – С.78–84.

Pop K. V. Установлений порядок здійснення законної професійної діяльності журналістів як об'єкт уголовно-правової охорони

В статті звертається увага на необхідність проведення детального аналізу встановленого порядку здійснення законної професійної діяльності журналістів як об'єкта уголовно-правової охорони. С цією метою автором визначені межі законності журналістської діяльності і ознаки професійної діяльності представителів засобів масової інформації.

Ключевые слова об'єкт злочину, законність, професіоналізм, законна професійна діяльність журналістів.

Pop K. V. The established order of realization of legal professional activity of journalists as the object of criminal and legal protection

The author of the article focuses attention on the need to make analyze of the established order of realization of legal professional activity of journalists as the object of criminal and legal protection. For this purpose, the author identified the boundaries of the legality of activity of journalists and the signs of professional activity of media representatives.

Key words: object of crime, legality, professionalism, legal professional activity of journalists.